

Pääsykoekysymykset ja arvostelun lähtökohdat

Joensuun yliopisto
Teologinen tiedekunta
Ortodoksisen teologian laitos
2006

Kummankin kysymyksen vastausten arvioinnissa on lähdetty pääsykoekirjan sisällöstä (s. 49-66 ja 155-164). Tietoa, joka ei sisälly pääsykoekirjaan, ei ole laskettu plussaksi eikä miinukseksi.

Arvioinnissa vastauksissa on etsitty seuraavia asioita:

1. Miten kristittyjen ja juutalaisten yhteinen perintö yhdistää ja erottaa (Tarkastele vastauksessasi Jeesuksen ajan juutalaisuutta, juutalaisuuden moni-ilmeisyyttä ja sitä miten konflikti juutalaisten ja kristittyjen välillä syntyi ja eteni)

Kristinusko syntyi juutalaisuuden sisällä. Jeesus ja hänen seuraajansa apostolit olivat juutalaisia.

Monissa käytännön asioissa kristittyjen toimintamallit saatiin juutalaisuudesta. Kristittyjen viikoittaiset kokoontumiset muistuttivat synagoogajumalanpalveluksia, Niihin kuului VT:n kirjoitusten lukemista ja selittämistä, yhteistä rukousta ja laulua. Uutta sen sijaan oli ehtoollisenvietto!

Myös teologiassa moni asia nousi juutalaisen tradition pohjalta. Kreikkalaisen filosofian vaikutus kasvoi apologeettien aikana, mutta tätä ennen kristinuskon sanomaa julistettiin juutalaisuudesta saaduilla käsitteillä. Tätä kautta esimerkiksi luomiseen perustuva käsitys ihmisarvosta, messiaslupaukset ja eskatologia siirtyivät kirkon opetukseen.

Jeesuksen aikana messiasodotukset ilmenivät eri tavoin: toiset toivoivat poliittista vapauttajaa, toiset hengellistä uudistajaa. Ensimmäiset kristityt, jotka olivat syntyjään juutalaisia, uskoivat Jeesuksen olevan näiden lupauksen täyttymys.

Juutalaisuudessa ja kristinuskossa on niin paljon yhteistä, että on helpompi sanoa, mikä niitä erotti toisistaan: kristityt katsoivat, että VT:ssa luvattu messiaaninen aika oli koittanut. Siksi Vanhaa testamenttia oli tutkittava Kristus-tapahtuman valossa. Juutalaisten kanssa keskusteltaessa ongelmaksi muodostui se, että Jeesus ei ollut sellainen messias, jota oli odotettu. Juutalaiset kielsivät myös inkarnaation.

Uuden testamentin aikainen juutalaisuus on monimuotoinen ilmiö. Eri ryhmiä niin paljon, että oikeampi olisi puhua ”juutalaisuuksista”. Ensinnäkin voidaan erottaa Palestiinan *arameankielinen juutalaisuus* ja diasporassa asuvien *kreikankielinen juutalaisuus*. Ennen

v. 70 Palestiinan alueella vaikutti myös monia juutalaisuuksien haaroja, joista tunnetuimmat ovat fariseukset, saddukeukset ja essealaiset.

Jerusalemien temppelin tuhoamisen jälkeen juutalaisuudesta jäi jatkamaan lähinnä vain fariseusten linja, josta kehittyi myöhemmin rabbiinien juutalaisuus. Helleenisoituneen juutalaisuuden keskus oli Aleksandria. Merkittävin edustaja oli Filon, joka käsittelee kirjoituksissaan juutalaisen teologian ja kreikkalaisen filosofian suhdetta. Hän omaksui kreikkalaisilta kirjoitusten allegorisen tulkintatavan.

Ero kristittyjen ja juutalaisten välillä tuli vallitsevaksi vähitellen. Suhtautuminen Mooseksen lakiin ja juutalaisiin tapoihin jakoi kristittyjä alusta alkaen. Varhaiskirkon aikana kristittyjä oli kahdenlaisia: juutalaiskristittyjä ja pakanakristittyjä. Osa juutalaiskristillisistä seurakunnista säilytti juutalaisen identiteetin ja elämäntavan. Enemmistö kristillisistä teologeista suhtautui alusta asti kriittisesti siihen, että kristityt noudattaisivat Mooseksen lakia tai juutalaisia tapoja.

Konflikti kristittyjen ja juutalaisten välillä näkyi erityisesti marttyyrikertomuksissa ja ns. Adversus Iudaeos –kirjallisuuden synnyssä. Molemmille oli tyypillistä esittää juutalaisuus negatiivisessa valossa ja halu samalla varoittaa omia seurakuntalaisia ja kristinuskosta kiinnostuneita ei-kristittyjä kääntymästä juutalaisuuteen. Teologit pitivät vaarna kristinuskon ja juutalaisuuden sekoittamista. Niinpä kristityt kokivat tarpeelliseksi määritellä teologisesti, keitä he olivat. Juutalaisia vastaan argumentoidessaan varhainen kirkko oli selkeästi sitä mieltä, että vanhan lain aika oli ohi. Kristuksessa oli perustettu Vanhassa testamentissa luvattu uusi liitto ja siksi kirkko on VT:n kansan oikea jatke.

Kysymyksen kaksi vastausten arvioinnissa on lähdetty ensisijaisesti pääsykoekirjan sisällöstä (s. 155-164). Alla seuraava mallivastaus on tehty ko. sivuilta!

Kysymyksestä on voinut saada myös hyvän pistemäärän, mikäli kolminaisuusopin kehitys Nikaian ratkaisusta Konstantinopolin konsiiliin on esitetty johdonmukaisesti käyttäen aineistoa teoksen muista luvuista.

2. Miten Kristinuskon trinitaarinen (Nikaian ratkaisussa esitetty) jumalakuva täsmentyy Konstantinopolin konsiiliin johtavissa kiistoissa

Keisari Konstantinuksen koolle kutsumassa Nikaian kirkolliskokouksessa v. 325 muotoiltiin teologisesti käännteentekevä trinitaarinen ratkaisu, joka omaksuttiin kirkon laajoissa piireissä melko hitaasti. Nikaian konsiilin mukaan Kristus oli ”saamaa olemusta (homousios) kuin Isä” eikä luotu. Konsiilissa homousios-termiä käytettiin radikaalisti platonisoitua jumalakuvaa vastaan, jonka on katsottu vapauttaneen kristinuskon ytimen filosofian pakkopaidasta. Nikaian lausuma rakentuu Kesarean kastetunnustuksen rungolle.

Nikaian perinnöstä jouduttiin kamppailemaan yli viisikymmentä vuotta. Kiistoissa esille nousseet tulkinnat jakautuvat karkeasti ottaen neljään ryhmään:

Varsinaiset nikaialaiset, joita kutsuttiin homousiaaneiksi. Nimityksen taustalla oli konsiilin hyväksymä muotoilu homousios, samaa olemusta oleva.

Nikaian päätöstä vastustavat jakaantuivat puolestaan kolmeen ryhmään. Ensimmäisen muodostivat homoiaanit. Taustalla oli kreikan kielen sana homoios (samanlainen). Ryhmän edustajat olivat keisareita neuvovia hoviteologeja. Heidän mukaansa Kristus oli ”samanlainen” kuin Isä ilman mitään selittelyä. Toisen ryhmän muodostivat anhomooiaanit (uusareioliaset). Heidän mukaansa Isä ja Poika olivat luonnoiltaan ja olemukseltaan erilaisia (*anhomoioi*). Kolmas ryhmä, homoiusiaanit, pyrki lähestymään Nikaiaa sanomalla, että Poika oli olemukseltaan eli luonnoiltaan ”samanlainen” (*homoios*) kuin Isä, mutta ei kuitenkaan sama.

Keisarit olivat vuoroin nikaialaisten ja vuoroin erilaisten joko radikaalien tai maltillisten Nikaian päätöstä vastustavien ryhmien takana aina sen mukaan, mikä niistä näytti saavuttavan valtion uskontopolitiikan kannalta riittävän enemmistön.

Nikaian jälkeisissä kiistoissa nousi lopulta keskeiseksi Pyhän Hengen asema jumalakuvassa. Perustelut Pyhän Hengen syrjäyttämiseen kolminaisuudessa nousivat sekä platonismista että raamatullisesta aineistosta. Pyhän Hengen osalta ongelmana oli se, että huomattavassa osassa raamatullista aineistoa henki (*pneuma*) ja Pyhä henki (*hagios pneuma*) eivät hahmotu selkeästi persooniksi, vaan pikemminkin jumalalliseksi voimaksi tai vaikutukseksi.

Merkittävimmät trinitaarisen dogman lopullista muotoilua (Khalkdonin 451 konsiili) edeltävät patristiset puheenvuorot Pyhästä Hengestä ovat Didymos Sokean ja Basileios Suuren samannimiset teokset *De Spiritu Sancto*. Didymoksen teos tärkeä itäisen patriistiikan keskuudessa siksi, että edustaa selkeästi kantaa, jonka lännen kirkko on muotoillut filioque-lisäykseen. Basileioksen teos on puolestaan mestarillinen kommentaari, joka kertoo autenttisesti ne teologiset ja filosofiset ajatukset, jotka johtivat trinitaarisen dogman lopulliseen muotoutumiseen.

Nikaian päätökset saatiin teologisesti ja kirkkopoliittisesti lopullisesti voimaan Konstantinopolin v. 381 synodissa, jossa vahvistettiin oppi Pyhästä Hengestä! Nikaiaa sovellettiin siinä myös Pyhään Henkeen. Tällöin Pojan ja Hengen suhde Isään saavutti kirkon tunnustuksen tasolla sen symmetrian, joka sillä oli ollut varhaisista ajoista lähtien kirkon kastejulistuksessa ja -opetuksessa. Tunnustus sanoo selvästi, että Kristuksen ihmisuus on peräisin Mariasta eikä ole mitään erityistä taivaallista ihmisyyttä, jota eräät areilolaiset olivat tulkinnoissaan suosineet. Tunnustuksen Pyhää Henkeä koskeva osio ei sano suoraan, että itse homousios termiä olisi sovellettava Pyhään Henkeen. Asiallisesti se kuitenkin vahvistaa trinitaarisen symmetrian. Läntinen perinne on myöhemmin liittänyt alkuperäiseen tekstikohtaan ”joka lähtee Isästä” sanat ”ja pojasta” (*filioque*).

Nikaian-Konstantinopolin uskontunnustus (*symbolum Nicaenum*) heijastelee v. 381 päätettyjä linjauksia, mutta ei sisälly konsiilin säilyneisiin asiakirjoihin. Khalkedonin kirkolliskokouksen (451) todistuksen mukaan se on hyväksytty Konstantinopolissa. Nykyisen historiantutkimuksen valossa tunnustuksen päätekijä on oletettavasti Basileios Suuri.